

שלוש עשרה מידות הרחמים

[שמי' לד ו-ז]	[רש"י]	[במ' יד יז-יח] לאחר חטא המרגלים. [רמב"ן].
ויעבר ה' על פניו ויקרא		ועתה יגדל נא כח אדני פאשר דברת לאמר :
1 ה'	אחת קודם שיחטא. [דעת זקנים] לפי שגלוי וידוע לפני הקב"ה שסופו לחטוא.	
2 ה'	ואחת לאחר שיחטא וישוב.	
3 אל	[דעת זקנים] דיין אמת ושופט צדק.	
4 רחום	[דעת זקנים] שמרחם על העניים ומצילים.	ולא ידעתי למה לא הזכיר "רחום וחנון", אולי ידע משה כי הדין מתוח עליהם ולא ימחול לעולם, לכן לא ביקש רק אריכות אפים שלא ימיתם כאיש אחד ולא ישחטם כצאן במדבר שימותו במגפה, ובעבור שלא בקש עתה אלא אריכות אפים אמר לו [במ' יד כ] "סלחתי כדבריך" שאהיה להם ארך אפים ורב חסד
5 וחנון	[דעת זקנים] אפילו לעשירים שכל מי שנותן מתנה חנון.	
6 ארך אפים	[סנהדרין קיא] מאריך אפו ואינו ממחר ליפרע שמה יעשה תשובה. [דעת זקנים] לרשעים שאינו ממחר ליפרע מהם. [משלי טז לב] "טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר".	
7 ורב חסד	לצריכים חסד שאין להם זכיות כ"כ (ר"ה יז).	
8 ונאמת:	לשלם שכר טוב לעושי רצונו.	כי במדת אמת יהיו חייבים.
9 נצר חסד לאלפים	שהאדם עושה לפניו. לשני אלפים דורות . [רבינו בחיי] ויש לך למחול להם בזכות האבות שאתה נוצר חסד לאלפים ויש לך לנצור לישראל חסד האבות וזכותם.	כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו ולא הזכיר בתפילה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה, והם מורדים באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד, והיאך יאמר [שמי' לב יג] "אשר נשבעת להם בך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם" והם אומרים אי אפשרו במתנה זו.
10 נשא עון	אלו הזדונות. פשעים. אלו המרדים שאדם עושה להכעיס.	
11 ופשע		
12 וחסא		בעבור שאלו מזידים ופושעים.
13 ונקמה לא ינקמה	לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותנו דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקמה לשאינן שבים [יומא טז].	
פקד עון ¹	כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שכבר פירש במקרא אחר לשונאי.	לאמר שאם יראה שלא למחות עונם יפקוד עון אבות על בניהם ולא יאריך אפים יקחם, ומזה היתה הגזרה לקבוע להם בכיה לדורות בלילה הזה כי פקד עונם על זרעם.
ועל בני בנים		
על שלשים	אם מחמירים בעון אבותם.	
ועל רבעים:	דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים.	[ספורנו במ' יד יח] פוקד עון אבות על בנים. מאריך עד דור רביעי, שאם יחזיקו מעשה אבותיהם בידיהם ויוסיפו להרע תתמלא סאתם בדור שלישי ותאבד תקות תשובתם ויפרע מהם. ואם יחזיקו במעשה אבותיהם, ולא יוסיפו להרע מהם ימתין עד דור רביעי, ואז תתמלא סאתם באפס תקוה לתשובה ויאבדו.

[רבינו בחיי שמי' לד ו] כל המבין שלש עשרה מדות וידוע פירושן ועקרן ומתפלל בהם בכוונה אין תפלתו חוזרת ריקם אלא אם כן היו בידו עבירות שמעכבות זה... ומתוך י"ג מדות אלה למדנו סדרי תפלה ובקשת רחמים מאת אדון הכל יתעלה:

[סנהדרין קיא/א-ב]

כשעלה משה למרום

מצאו (משה) להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים (יש' סד ג) ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו.)

אמר לפניו (משה): רבונו של עולם ארך אפים לצדיקים! (כך כוונתך)

אמר לו (הקב"ה) אף לרשעים

אמר ליה (משה) (אך/הרי) רשעים יאבדו? (מתפלא, הרי סוף רשעים לאבד [תה' לו כ] פי רשעים יאבדו), ורק לצדיקים ארך אפים.

אמר ליה (הקב"ה) השתא חזית מאי דמבעי לך (עוד תראה מה שיהיה)

[אח"כ] כשחטאו ישראל אמר לו (הקב"ה) לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים (בלבד)? (וכיצד אתה משתמש בזה להגן על הרשעים?)

אמר לפניו (משה) רבונו של עולם ולא כך אמרת לי אף לרשעים

והיינו דכתיב [במ' יד יז] "ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר".

[ספר התודעה 35]

א. ה' - אני הוא ברחמים קודם שיחטא האדם, אף על פי שאני יודע שסופו לחטוא:

ב. ה' - ואני הוא ברחמים אחר שיחטא וישוב:

ג. אל - אף זו היא מידת רחמים, וכן הוא אומר: [תה' כב ב] "אלי אלי למה עזבתני" ואין לומר למידת הדין 'למה עזבתני'.

ד. רחום - המרחם על העניים:

ה. וחנון - החונן אף לעשירים:

ו. ארך אפים - מאריך אף ואינו ממחר להפרע, שמה יעשו תשובה:

ז. ורב חסד - מתנהג בחסד עם אלו שאין להם זכויות כל כך:

ח. נאמת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו:

ט. נצר חסד לאלפים - נוצר את החסד, שאדם עושה לפניו, לאלפים, לאלפים דור:

י. נשא עון - נושא עוונות בני אדם, אלו הזדונות, וסובלם:

יא. ופשע - נושא פשעות, אלו החטאים שאדם עושה במרד:

יב. וחסא - נושא החטאים, השגגות:

יג. ונקמה לא ינקמה - מנקה לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים:

והאריז"ל היה מפרש הי"ג מידות שבפסוק זה לפי חלוקה אחרת:

א - אל; ב - רחום; ג - וחנון; ד - ה - ארך אפים, לשון רבים, שהוא מאריך אף לצדיקים וגם לרשעים; ו - ורב חסד; ז - נאמת; ח - ט - נצר חסד לאלפים, שתי מידות של רחמים:

אחת שהוא נוצר החסד לזמן מרובה, ואחת שזמן זה מרובה חמש מאות פעמים מזכירת העוון. י - נשא עון וכו'.

¹ [יר' לא כח-כט] "בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה. כי אם איש בעונו ימות כל האדם האכל הבסר תקהינה שניו".